

УДК 94(410):327

Т. Ю. Кандуба

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УРЯДІВ ТОНІ БЛЕРА

Стаття досліджує етичні засади зовнішньої політики Тоні Блера. Моралізм є важливою складовою ідеології "третього шляху" нових лейбористів, а також особистих переконань їхнього лідера. Моралізм мав безпосередній вплив на інтервенціонізм, боротьбу з міжнародним тероризмом та рішення взяти участь у війні в Іраку.

Ключові слова: Т. Блер, зовнішня політика, лейбористи, етичні засади

Існує кілька переконливих пояснень актуальності вивчення зовнішньої політики британського лейбористського уряду Т. Блера. Наприклад, далеко не всім державним лідерам випадає честь дати своє ім'я моделі політики, що підкреслює її неординарність. В цьому сенсі Тоні Блер опинився в дуже поважній "компанії": В. Черчилль, Ш. Де Голль, Р. Рейган, М. Тетчер. Однак ми хотіли би акцентувати етичні аспекти міжнародної стратегії так званих "нових лейбористів", які, на наш погляд, значною мірою визначили згадану вище оригінальність так званого блеризму. Певним академічним "поштовхом" до такого інтересу може бути дивне, на перший погляд, співпадіння або близькість підходів до міжнародних проблем лейбористського лідера Великої Британії та неоконсервативного президента Сполучених Штатів Америки Дж. Буша-молодшого.

Не можна сказати, що українські історики та політологи, на відмінну від британських та американських, приділяють зовнішній політиці нових лейбористів велику увагу. Найбільш повним та систематичним дослідженням сучасної зовнішньополітичної діяльності Об'єднаного Королівства є робота київського історика Н. Яковенко [1]. Євроінтеграційна складова зовнішньої політики Лондона стала предметом вивчення знову ж таки київських дослідників В. Копейки та В. Крушинського [2; 3].

Разом з тим в самій Англії, в Європі та США політика Блера викликала й викликає не аби який інтерес. Безпосередньо етичним аспектам інтервенціонізму присвячене дослідження британських авторів Н. Вілера та Т. Дунна "Моральна Британія?" [4]. Центральне місце в книзі Дж. Кемпфнера "Війни Блера" займає питання мотивації однієї з ключових засад блеристської стратегії – інтервенціонізму. Кемпфнер пропонує оригінальне, але й змістовне визначення політичного кредо Блера – "гуманітарний воїн" [5].

Мета даної статті – розкрити етичні засади зовнішньої політики урядів Т. Блера, з'ясувати їхній вплив на визначення принципів та пріоритетів міжнародної стратегії нових лейбористів. Для реалізації зазначеної мети були використані офіційні документи уряду, лейбористської партії, виступи, статті лідерів країни, в тому числі самого Тоні Блера та його головного соратника-опонента, Робіна Кука [6].

Ідеями християнського та етичного соціалізму майбутній прем'єр захопився ще під час навчання в Оксфорді. Соціальний моралізм Блера в багатьох аспектах перекликається із комунітаристським рухом в Сполучених Штатах, ідейними батьками якого були британські мислителі початку ХХ століття. Розвинути тему соціального моралізму Блеру допомогло й те, що його попередник на посаді лідера лейбористів Джон Сміт також поділяв ідеї християнського соціалізму, не один раз виступав з критикою індивідуалізму "нових правих".

Після обрання лідером партії Тоні Блер активно взявся за реформування її ідейно-теоретичних засад, політичної стратегії та тактики. Теоретичною основою складного завдання стали насамперед академічні розвідки професора соціології Кембриджського університету Ентоні Гідденса. На них базовані принципи модернізації, викладені Блером в брошурі "Третій шлях: нова політика для нового сторіччя" [7]. Основна ідея "третього шляху" досить проста: якщо перший шлях – це шлях заснований на принципах індивідуалізму, неолібералізму й тетчеризму, а другий – традиційно орієнтований на одержавлений лейборизм, то "третій шлях" – це рух до справедливого, базованому на цінностях комунітаризму, суспільному устрою. Вже на партійній конференції в 1995 р. Т. Блер дає тлумачення соціалізму не тільки як політичної та соціально-економічної системи, але й засобу утвердження моральних цінностей, бажання допомогти ближньому.

На виборах до британського парламенту 1 травня 1997 р. лейбористська партія на чолі з Блером одержала блискучу перемогу, зайнявши в нижній палаті парламенту 419 місць з 659. Ця перемога, як вважають численні аналітики і що повністю підтвердилося подальшим розвитком країни, не була простою зміною влади. До керівництва Британією прийшла нова модернізована лейбористська партія, не випадково за домінуючим в ній угрупованням закріпилася назва "нові лейбористи".

Що стосується зовнішньої політики, в цілому створюється сприятливий фон для реалізації амбіційних планів "нових лейбористів", укріплення ролі Британії в міжнародних відносинах. В цій сфері "третій шлях" являє собою спробу внести новий сенс в інтерпретацію сучасного світу, який бачиться таким, що постав на руїнах традиційної для ХХ століття боротьби між капіталізмом і соціалізмом. "Третій шлях", на думку Тоні Блера, ґрунтується на основних цінностях, якими керуються більше століття прогресивні політики: демократії, свободи, справедливості та інтернаціоналізму. "Третій шлях" покликаний сприяти динамічній економіці, заснованій на знаннях, які використовують щоб примусити ринкове господарство служити інте-

ресам суспільства; сильному громадянському суспільству; базованому на партнерстві та децентралізації, зовнішній політиці, заснованій на міжнародному співробітництві. Однак певний час практичний вигляд зовнішньої політики "третього шляху" залишався недостатньо чітким.

Тільки через рік перебування на посаді міністр закордонних справ Робін Кук починає активно інкорпорувати "етичний аспект" до зовнішньополітичної програми "третього шляху". В цьому ж напрямі працює міністерство оборони на чолі з Джорджем Робертсоном. Але, незважаючи на сказане, попервах нові лейбористи порівняно мало уваги приділяли адаптації своєї ідеології до міжнародної політики. Невипадково, тривалий час існує глибоко укорінений скептицизм з боку британського істеблішменту щодо можливостей значного зрушення у веденні іноземних справ. Дуглас Херд, міністр закордонних справ в попередніх консервативних урядах, висловлює роздратування насамперед двома речами: відхилення курсу на кілька градусів видається за поворот на 180 градусів, а всі попередники нових лейбористів виставляються аморальними розбійниками [8, с.25].

Судячи з усього авторитетний консерватор певною мірою мав рацію. Підсилення етичного елементу в зовнішній політиці нових лейбористів не можна ототожнювати з відсутністю цього елементу в діяльності попередніх урядів. Правий Кен Бут, який стверджує, що зовнішня політика за визначенням не може бути вільною від моралі [9]. Здійснення міжнародної діяльності передбачає наявність певних етичних зобов'язань, незалежно від того визнають їх чиновники чи ні. У цьому сенсі скоріше за все слід говорити про зміну "етичного коду", який визначає зовнішню політику нових лейбористів та відрізняє її від стратегії консерваторів. Можна визначити набір ідей та цінностей, які (в ідеалі) представляють основні елементи "третього шляху" в зовнішній політиці, а саме: модернізація управління, відповідальність, ліберальний інтернаціоналізм й пріоритет прав людини. Два останніх елементи – ліберальний інтернаціоналізм та пріоритет прав людини – складають своєрідну етичне ядро стратегії нових лейбористів.

Робін Кук неодноразово заявляв, що "лейбористської уряд зробить права людини серцевиною його зовнішньої політики" [10]. Аналогічним чином, Блер дав ясно зрозуміти, що принцип суверенітету більше не повинен надавати державам-ізолятам можливість приховувати від міжнародного контролю та розслідування злочини у сфері прав людини [11]. Інституціонально увага до прав людини виявилася в створенні спеціального підрозділу міністерства закордонних справ, який надалі перетворився в самостійний Департамент міжнародного розвитку.

Уряд нових лейбористів вважав, що стандарти, закріплені в Загальній декларації прав людини та інших міжнародних документах є універсальними. Така точка зору знайшла своє відображення в ряді ініціатив, включаючи створення Фонду прав людини, надання підтримки (в тому числі через британські спецслужби) діяльності Міжнародного кримінального суду, Міжнародним трибуналам з військових злочинів в колишній Югославії та Руанді, а також відмова від постачання зброї режимам, які нехтують правами своїх громадян. Крім того, уряд Блеру наголосив на необхідності врахування в практичній політиці зв'язку між зростанням зовнішньої заборгованості країн "третього світу", масовими злиднями та спіраллю насильницьких конфліктів, які супроводжуються порушенням прав мільйонів людей.

Таким чином, незважаючи на деякі серйозні проблеми, протягом перших двох років перебування при владі нові лейбористи виявили дійсне активне залучення до різних аспектів проблеми захисту прав людини.

Як вже згадувалося вище, інтервенціонізм виступив в якості однієї з ключових ідейних засад зовнішньої політики нових лейбористів. Повною мірою ідеї та інститути інтервенціонізму запрацювали під час Косовської кризи 1999 р., а потім в процесі сприяння Лондоном припиненню конфлікту в Сьєрра-Леоне. Обґрунтуванням активного втручання стала "доктрина міжнародного співтовариства", яку Блер оприлюднив в своїй знаменитій промові в Чикаго [11].

Слова Блера адресувалися серед іншого тим, хто стверджував, що здійснення військової інтервенції має умовою схвалення Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Прем'єр наголосив, йдеться про війну на новій основі, не за території, а щодо цінностей, нагадав про два історичні уроки ХХ століття, які доводять, що умиротворення не працює, якщо не кинути виклик диктатору, то потім доведеться пролити набагато більше крові щоб зупинити його.

Далі він заявив: "Ми є свідками початку нової доктрини міжнародного співтовариства. При цьому я маю на увазі чітке визнання того, що сьогодні більш ніж коли-небудь ми взаємозалежні, що національний інтерес значною мірою визначається міжнародним співробітництвом, що нам необхідно мати відверту та послідовну дискусію про те, як втілення цієї доктрини впливає на наші зусилля в кожній сфері" [11].

На думку Блера, ідея взаємозалежності пов'язана з вірою, що окремі держави більше не мають повного суверенітету, в умовах глобалізації кордони між "внутрішньою" і "зовнішньою" політикою стають все більше умовними. На думку Тоні Блера "невтручання" є не тільки небажаним, воно є неприпустимим, а в ситуаціях, коли скоєні геноцид або злочини проти людяності, втручання перетворюється на моральне зобов'язання. Інакше кажучи, чиказька промова лідера Британії виявилася не тільки офіційним проголошенням "ліберального інтервенціонізму", а й освяченням до цього часу гостро дискусійної концепції "гуманітарних інтервенцій". Тим не менше, навіть в момент офіційного "народження" філософії інтервенціонізму Тоні Блер підкреслював, що він противник довільного застосування цього принципу.

У липні 2000 р. Робін Кук докладніше розтлумачив принципи, якими слід керуватися світовому співтовариству в ситуаціях масового порушення міжнародного гуманітарного права та злочинів проти людяності:

- зміцнення культури запобігання конфліктам;
- застосування збройної сили як останнього засобу;
- впевненість, що відповідальність за негайне припинення насильства лежить на державі де воно має місце;
- держава-об'єкт втручання не бажає або не в змозі запобігти насильству, або активно сприяє йому;
- застосування сили має бути пропорційним меті та відповідати міжнародному праву;
- колективний характер застосування сили, і, де це можливо, наявність мандату Ради Безпеки ООН [12].

Натхнена очевидними успіхам в Косово та Сьєрра-Леоне, прихильність Тоні Блера до інтервенціонізму підсилася після терористичних атак на Башти-Близнюки у Нью-Йорку 11 вересня 2001 року, невдовзі реалізувавшись на практиці в участі у військових діях проти “Аль-Каїди” та руху “Талібан” в Афганістані.

Але після 11 вересня 2001 р. мотивація Блера на підтримку інтервенціонізму все частіше виражається через парадигми “міжнародної безпеки” та “війни з терором”. Критики його політики стверджують, що повага до прав людини та міжнародного права на практиці нерідко стають факторами другого та навіть третього порядку. Як доказ наводяться співучасть в створенні в'язниці на американській військовій базі Гуантанамо, надмірно жорсткі обмежувальні (щодо громадянських прав та свобод) заходи по боротьбі з тероризмом всередині самої Британії.

На думку критиків Блера рішення взяти активну участь у “війні з міжнародним тероризмом” (хоча і сам прем'єр, і його уряд уникають зловживати використанням цього терміну) є наслідком щирої віри, що “Аль-Каїда” та пов'язана з нею терористична мережа складають життєво небезпечну загрозу західним універсальним цінностям, які Тоні Блер підтримує. Однак ставши на такі позиції він поставив британську зовнішню політику на службу неоконсервативній адміністрації Буша, виявив тяжіння до одностороннього інтервенціонізму, заснованого на доктрині “попереджувальних дій”. Саме такий підхід на думку опозиції призвів до помилкового висновку щодо участі у війні в Іраку, а також до явного небажання втручатися з метою припинення вогню після ізраїльського військового вторгнення в південну частину Лівану в 2006 р.

Одним з найбільш завзятих критиків блеристської зовнішньої політики Джон Кемпфнер стверджує, що рішення “іти разом з американцями в кризових ситуаціях” було серйозним прорахунком, а всі проблеми зовнішньої політики Лондона почалися коли Джордж Буш та його неоконсервативна команда вирішили, що реакція на нові глобальні загрози вимагає попереджувальних дій та американського домінування. [5, с.350]

На наш погляд інтерпретація зовнішньої політики Тоні Блера на кшталт “підпорядкування Вашингтону” є відверто спрощеною. По-перше, аналіз особливих британо-американських відносин Блер-Клінтон та Блер-Буш показує, що солідарна позиція з багатьох міжнародних проблем є результатом наявності подібних ідейних засад, в тому числі етичного характеру. По-друге, не слід забувати про ті питання світової політики, в яких Лондон та Вашингтон займали серйозно відмінні позиції, наприклад – врегулювання близькосхідної кризи.

По-третє, у випадку із Т. Блером коли ми говоримо про моралізм, то йдеться не про “димову завісу” для реалполітики, а саме про переконання*. Красномовний доказ – дискусії щодо участі Британії в іракській операції. Навряд чи “холодним розрахунком” можна пояснити готовність піти на конфлікт з найближчими соратниками, насамперед із Робіном Куком, а також падіння рейтингу уряду та партії в наслідок непопулярності війни у населення країни. Не забуваймо й про суттєве ускладнення відносин із провідними європейськими державами – Францією та Німеччиною.

Немає жодних сумнівів у тому, що на основі ідеології “третього шляху” новими лейбористами було сформовано оригінальну модель зовнішньої політики. Попри те, що оригінальність включає незвичну для лейбористів схильність до використання “жорсткої сили”, моралізм виступав одним з ключових елементів ідеологічного фундаменту блеризму. Моралізм безпосередньо вплинув на формування концепції “ліберального інтервенціонізму”, а також надав потужну мотивацію багатьом діям уряду Блера, в тому числі війні з міжнародним тероризмом, участі в іракській військовій кампанії.

Джерела та література

1. Яковенко Н.Л. Велика Британія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на європейське лідерство. – К., 2003.
2. Копійка В.В. Великобританія у Європейському Союзі: очікування та наслідки // Науковий вісник дипломатичної академії України. – 2001. – № 5.
3. Крушинський В.Ю. Велика Британія та Європейське Економічне Співтовариство в 1970-ті роки // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 32. Частина II. – К., 2002.
4. Wheeler N., Dunne T. Moral Britannia? Evaluating the Ethical Dimension in Labour's Foreign Policy. – L., 2004.
5. Kampfner J. Blair's wars. – L., 2003.
6. A Global Alliance for Global Values. – L., 2006.
7. Blair A. The Third Way: New Politics for a New Century. – L., 1998. – Pamphlet No. 588.

*“Димові завіси для реал політики” – достатньо розповсюджений формула критики інтервенціонізму нових лейбористів. Див. [13, с. 3-4].

8. Hurd D. Foreign policy and human rights, Foreign Affairs Committee – Minutes of Evidence, 16 December 1997.
9. Booth K. Exporting ethics in place of arms // Times Higher Education Supplement. – 1997. – 7 November // <http://www.timeshighereducation.co.uk/story.asp?sectioncode=26&storycode=104492>
10. Cook R. Robin Cook's speech on the government's ethical foreign policy // <http://www.guardian.co.uk/world/1997/may/12/indonesia.ethicalforeignpolicy>
11. Blair A. Doctrine of the International Community [24/4/1999]. 24 April 1999 // <http://www.number10.gov.uk/Page1297>
12. Cook R. Speech by the foreign secretary, Robin Cook, American Bar Association lunch, Quell conference centre, London, Wednesday 19 July 2000 // <http://www.fco.gov.uk/en/newsroom/latest-news/?view=Speech&id=2148757#>

Кандуба Т. Ю. Этические основы внешней политики правительств Тони Блэра

Статья исследует этические основы внешней политики Тони Блэра. Морализм является важной составляющей идеологии "третьего пути" новых лейбористов, а также личных убеждений их лидера. Морализм оказал непосредственное влияние на интервенционизм, борьбу с международным терроризмом и решение принять участие в войне в Ираке.

Ключевые слова: Т. Блэр, внешняя политика, лейбористы, этические основы

Kanduba T. Yu. Ethical grounds of foreign policy in Tony Blair's governments

The article explores ethical grounds of Tony Blair's foreign policy. Moralism is an important part of the "third way" ideology of new Labourites and also of their leader's personal credo. Moralism had a direct influence upon the interventionism, struggle against international terrorism and making a decision to take part in Iraq War.

Keywords: T. Blair, foreign policy, Labourites, ethical bases